

művészetéről — távolról sem végezte el művésziünk kritikai megítélésének egyre sürgetőbb feladatát. Ez a monográfia nagyon alkalmas arra, hogy csodálattal nézgezzük Alaksandar Károly és Zlatko Movrin mesteri fotóit, hogy érdeklődéssel olvassuk Džamonja önéletrajzi feljegyzéseit, de arra már kevésbé, hogy tiszta képet kapjunk Džamonja művészetének elméleti vonatkozásairól.

SEBŐK Zoltán

VER(S)ZIÓK

Formák és kísérletek a legújabb magyar lírában. Magvető Kiadó, Budapest, 1982.

Művészettörténetileg nem a legüdvösebb pillanatban látott napvilágot a budapesti József Attila Kör második füzeteként jelzett *Ver(s)ziók* című antológia. Bár munkacíme szerint a „legújabb magyar líra” experimentális megnyilvánulásainak kívánt helyet adni, nyilvánvaló, hogy ennek a művészeti-irodalmi téma- és jelenségkörnek a természetrajza földrajzilag tágabb terekre credeztethető. Így akár mennyire is magyar prizmán át tekintünk a „legújabb magyar líra” eme vaskos gyűjteményére, nyilvánvaló, hogy az effajta összetett lírai-nyelvi termékeket elsősorban nemzetközi mércékkel kell mérnünk, a nemzetközi művészeti mozgások viszonylatában kell értékelnünk — amennyiben „lírai kísérletek” alatt az ötvenes években kontinensünkön is virágzásnak indult konkrét költészet, s annak a későbbi hatvanasokban mellékágakra, szakosított nyelvlaboratóriumi folyamatokra bomlott deltája értendő (vizuális, fonetikai, verbivoko-vizuális, gesztuális, objektív, konceptuális stb. költészet). Egyrészt azért, mert egy meghatározott kultúrközösség eredményeit rendszerint a történetileg és mennyiségi-minőségi mércék alapján is előljáró közegek teljesítményéhez szokás mérni, másrészt pedig azért, mert esetünkben épp az experimentális líra annak a költészeti modellnek a megtestesítője, amely a nemzeti nyelvek béklyóinak felszakításával hirdette meg a költészetben a nemzetköziség elvét.

De térjünk az elejére. A történeti konstrukciójú felmérések kivételével az idő már csak azért sem kedvez a *Ver(s)zió*knak és a hozzá hasonló, maiságra apelláló kiadói próbálkozásoknak, mert lassan 10 éve lesz, hogy a nemzetközi kísérleti líra expanziójának csúcspontjára jutott, s — a fonetikus költészet kivételével — azóta jócskán megcsappant a még ható modelljei iránti külső és belső érdeklődés. Vagyis: az európai kísérleti költészet általunk is ismert és művelt ágazatai — egyelőre — kifulladásig, holtpontra jutottak, s mindmáig kevés a friss kezdeményezés, nemigen

* Mányoki Endre: a(verziók), *Mozgó Világ* no. 8/1983, 18. oldal.

mutatkoznak a megújulás jelei. A *Ver(s)ziók* tehát egy olyan válságos, passzív időszakban jelent meg, amikor általában is a szellemi megtorpanás jelei érezhetőek, és előremutatás helyett a történeti visszapillantás képezi kritikusok, elméletírók, gondolkodók munkamozdulatait.

Hogy a *Ver(s)ziók* egyértelműen nem tudta kihasználni a „történelmi” pillanatot, már többek által tisztázott dolog: akkor lephette volna meg Európát, amikor a legnagyobb szükség van rá. Hiszen nekünk a *Ver(s)ziók*era annak a 30 éves hatalmas szellemi hordaléknak a viszonylatában kell tekintenünk, amit az európai experimentális költészet kotort össze, hozzá mérve pedig a gyűjtemény anyagának nagy része nem több anakronizmusnál, agyonkoptatott formai eljárások utánrezgésinél. Ez pedig már anakronizmus az anakronizmusban, illetve a magyar állapotok az európaikban. Egészen másként nézett volna ki egy hasonló kezdeményezés tíz évvel előbb — az akkori potenciákkal, az akkori kereteken belül. Akkor most Mányoki Endre* sem siránkozhatna Szentjóbý, Erdély, Kemenes-Géfin, Papp T., Marsall és Tolnai távolléte miatt, s ott lennének azok a fiatalabbak is, akiknek még van valami szerves kötődésük az európai művészeti folyamatokhoz, túl a rá- és utánrezgéseken. Mert a *Ver(s)ziók* úgy, ahogy van, igazán nehezen párhuzamosítható a nemzetközi kísérleti költészet időszakú törekvéseivel. A bajt még csak tetézi, hogy a kiadó nem tüntette fel a közölt munkák keletkezési évszámát, így valóban kénytelenek vagyunk elfogadni a frissesség tényét, holott egészen biztos: vannak köztük régebbi alkotások is. Másrészt — számomra — az is tisztázatlan, hogy a szerkesztők csupán már megjelent munkákra támaszkodtak-e, avagy voltak kivételek is, vagyis egyes szerzők esetleg külön ennek az alkalomnak szentelt alkotásaikkal vannak jelen. Ezek a tényezők ugyanis nagyban meghatározhatják a gyűjtemény „maiságának” fokát.

Nem szándékozom beavatkozni a magyar kultúr- és művészetpolitika égető kérdéseibe, de mint a kiadvány egyik szerzője, nem hagyhatom szó nélkül, amit ez a gyűjtemény is alátámaszt, hogy tudniillik baj van a magyarországi neoavantgarde prezentálásának folyamatosságával. A hagyományhú, klasszikus művészeti javaslatok ellenében az újat kereső, szokatlan módszereket felvonultató, hol avantgardnak, hol neoavantgardnak nevezett alkotó irányzat bemutatása egészében véve nem tekinthető kielégítőnek. Ez az állapot tükröződik a *Ver(s)ziók*ban is: lassú érlelődés helyett sok üresjárat, elcsépelet nyelvi frázis, a letisztulás folyamatossága helyett nyersen, ellenőrizetlenül feltörő belső feszültség, elméleti eligazodás helyett tájékozatlanság, ismétlődések sora, eszmehiány — a hirtelen adódott lehetőség csapdájában.

Az antológia mint strukturált egész jobbra a klasszikus vonalírás vonzásában áll, a „formával” végzett kísérletek pedig — főként az első részben — meglehetősen korlátolt menővezetéseknek adnak teret; jobbra Mallarmét, Apollinaire-t vagy Kosovét idézik. A bemutatott anyag

egyik legnagyobb problémája egészében véve is az, hogy túlságosan is a verbális nyelvre támaszkodik, s egyértelműen az irodalom felől közelíti meg a kérdéskört. Ideogrammak helyett automatizmuson alapuló szóáradatok, vizualitás és látvány helyett szellemtelenül megszerkesztett betűgomolyok.

Az is kérdés, mennyire tükrözi a válogatás a „legújabb magyar líra” helyzetét és állapotát, milyen elvek alapján folyt a szelekció, mi maradt ki, illetve mit kellett volna kihagyni. Mindenképpen nagy szerkesztői baklövés, hogy például mellőzték Tóth Gábort, aki a 70-es évek elején Tamkó Sirató dimenzionizmusára támaszkodva egy sajtósági topográfiai költészetet fejlesztett ki, olyan jelentős nemzetközi antológiákban szerepelve velük, amelyekkel a *Ver(s)zióknak* talán egyik szerzője sem dicsekedhet. Számos alkotás viszont — például Galántai Györgyé — azért nem való az antológiába, mert egészen más műfajt képvisel.

Amit rólunk, jugoszláviai magyarokról tudni kell: hét alkotónk szerepel a gyűjteményben. A hétből csak egynek a tájékozódása kifejezetten vizuális irányú, a többieket jórészt az írott nyelv különböző formaaspektusai foglalkoztatják. Mindenesetre elgondolkodtató, ha tudjuk, hogy formabontás és a vizuálisnak az írott szövegben való alkalmazása szempontjából összmagyar vonatkozásban is mi voltunk az élenjárók, nem is oly rég. Akinek munkájuk természetét illetően az antológiában lett volna a helyük, éveik miatt kimaradtak, a legifjabb nemzedék pedig nem nagy érdeklődést tanúsít az irodalmi-költészeti kísérletek merészebb változatai iránt.

A *Ver(s)ziók* esélyét elsősorban a könyvkiadás nyitásában, a műfaji átörösből kell látni, bár az időszaki antológiák helyett inkább a rendszeres megjelenés biztosítása lenne hasznosabb.

SZOMBATHY Bálint

KÉT NÉPRAJZI KIADVÁNYRÓL

1.

Varga Marianna: *Magyar népviseletek régen és ma*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982.

A *Néprajz mindenkinek* sorozat útmutatást kíván nyújtani ahhoz, hogy a népi műveltség elemeit hogyan lehet beilleszteni a mai kultúrába. Ezt a célt szolgálja maradéktalanul Varga Marianna *Magyar népviseletek régen és ma* című könyve, melyben a szerző nemcsak történeti fejlődését adja a magyar népviseletnek és az egyes tájegységek jellemző sajátosságait, hanem gazdag képanyagot, szabásrajzokat és hasznos gyakorlati tanácsokat is a népviseleti ruhadarabok elkészítéséhez.